

DONJONUL CETĂȚII DĂBICA

Ultimele cercetări arheologice la complexul medieval-timpuriu de la Dăbica au urmărit, în incinta I, surprinderea unor detalii suplimentare, pe baza indiciilor mai vechi, legate de începutul fortificației cu val de pămînt și palisadă, precum și de faza finală de funcționare a cetății. În 1982, în S 3/I, deschisă la 1 m distanță spre nord de S I/caseta A (1966)¹ și paralelă cu aceasta, au fost descoperite între m 5–8,50 temeliile de piatră ale uncii construcții solide, care s-au dovedit a fi — spre surprinderea noastră — ale unui *donjon*, nebănuit în acest sector restrins al incintei, rămas nesăpat (fig. 1).

Stratigrafia amintitei secțiuni (S 3/I) se prezintă în felul următor (fig. 2): imediat sub nivelul vegetal deranjat în bună parte de gropi moderne urmează un strat gros și compact de cultură, conținând o mare cantitate de ceramică feudală, cîteva piese de metal și oase de animale. Între m 0–1,50, grosimea acestui strat este de 0,75 m, suprapunindu-se peste valul de pămînt, mai vechi, căptușit cu bîrne, de pe latura de vest a cetății, între m 1,50–5,50 (pînă la colțul sudic al fundației zidului) grosimea lui ajungind pînă la 1,20–1,40 m. Între m 1,50–5,50, sub acest nivel, s-a constatat un altul cu o grosime de 0,30–0,40 m, cu multă piatră măruntă, arsură, cărbune și cuie de fier, provenite, evident, de la distrugerea turnului. În continuare, spre mijlocul incintei cetății, adică spre est de fundația donjonului, între m 11,60–17, sub același nivel cu materialul feudal, a fost găsită o platformă din lut galben bătătorit, groasă de 0,35–0,45 m, amenajată în perioada de funcționare a turnului donjon. Doar din partea superioară a acestei platforme au fost recoltate cîteva fragmente ceramice. Imediat sub această platformă urmează humusul antic, care conține o mare cantitate de ceramică aparținînd culturilor *Tisa* și *Coțofeni*. De altfel, în cercetările din 1965–1966, din vecinătatea acestui sector, în S I și în caseta A a S I, au fost descoperite locuințe neolitice cu o imensă cantitate de ceramică². Ceea ce surprinde, este faptul că nici în această secțiune și nici în caseta B, unde s-a săpat pînă la pămîntul viu, nu s-a descoperit nici un element de cultură materială care să dovedească o locuire în faza de funcționare a fortificației cu val de pămînt și palisadă (sec. IX–X), ceea ce face să confirme presupunerea mai veche, că centrul incintei era liber, eventualele locuințe și alte anexe aflîndu-se numai în preajma valului și adosate acestuia, așa cum o dovedesc urmele materiale din S I, caseta A (1966) și S 4/I (1983).

În caseta B, deschisă pe latura de nord a S 3/I, cu laturile de 12×13 m, au fost dezvelite fundațiile donjonului, cu plan rectangular, avînd laturile inegale: latura de N-V de 11 m, cea de S-V de 9 m, cea de S-E de 10 m, iar cea de N-E de 11,5 m. Grosimea temeliei este în general de 2,60 m, doar a laturii de N-V

¹ St. Pascu, M. Rusu, P. Iambor, N. Edroiu, P. Gyulai, V. Wollmann, St. Matei, *Cetatea Dăbica*, în *Acta MN*, V, 1968, p. 159, 166–167.

² N. Vlăssă, *Neoliticul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1976, p. 67 și urm.

este de 2,80, spre colțul de N ajungind chiar la 3 m. Se pare că a fost construită inițial în acest mod, deoarece colțul acesta era mai pericolos decă din vechime, datorită inclinării terasei spre capătul din nordul incintei cetății. Inclinarea se poate constata la fundațiile zidurilor de est și de vest care închid incinta și mai ales la refacerea și îngroșarea zidului transversal (prăbușit în mod evident la un moment dat) adosat, care unea cele două ziduri de incintă amintite³.

Fundația donjonului a apărut la adâncimi variabile: între 0,45/0,60 m și 1,40 (pe latura de S-E, datorită unor gropi moderne), față de nivelul actual de călcare. Este construită din piatră de carieră în tehnica *opus incertum*, puțin diferită de cea a zidurilor de incintă și folosindu-se un mortar pe bază de var și nisip de o calitate mai proastă. Interiorul a fost golit pînă la adâncimea de 1,95—2,15 m (n.a.), pînă la o podea, constând dintr-un strat de nisip și pietriș mărunt uniform și compact. Foarte probabil este vorba de interiorul unui subsol, în temelia fundației neexistind nici o deschizătură, intrarea în turn făcîndu-se, din motive de securitate, pe la unul din nivelele superioare cu ajutorul unei scări.

Pe podea, ca de altfel și în pămîntul de umplutură din interiorul turnului, amestecat cu mult cărbune, printre pietrele mari și mici căzute, s-a găsit o imensă cantitate de ceramică, cuie și alte obiecte de metal (cuțite, pinteni, virfuri de săgeți, potcoave, scoabe, cîteva accesori vestimentare, piese de podoabă etc.). Din umplutura de pe podea provin nouă pastile de monede neștanțate, cu diametrul de 15—16 mm, tăiate rudimentar, avînd micul din cupru, iar suprafața ușor argintată. Descoperirea acestor piese indică posibilitatea ca în acest loc să fi existat o încercare de baterie de monede false⁴. De altfel în 1966, în S I, caseta A, în apropierea fundației de piatră a turnului de lemn, s-au descoperit două pastile de argint, cîeva mai mici, precum și o placă de cupru argintat de 3×1 cm, din care se puteau să fie asemenea pastile. Una dintre pastile are sătanat pe o parte un motiv floral, caracteristic pentru emisiunile frisoachiene (sec. XIII).

În ceea ce privește materialul arheologic și în special ceramica provenită din interiorul turnului și din stratul de cultură din exterior, contemporan cu perioada sa de funcționare, se constată în general o unitate.

Predomină într-o proporție considerabilă fragmentele ceramice de culoare neagră și cenușie, provenind de la vase borcan, unele foarte mari, fără torță, lucrate în majoritatea cazurilor la roată cu turăție rapidă, cu pereți relativ subțiri, în cele mai multe cazuri neornamentate. O cantitate oarecare de fragmente sunt ornamentate cu linii orizontale incizate, dispuse paralel sub buză și pe umărul vasului. Buzele vaselor nu sunt puternic evazate, ci ușor răsfrînte și teșite. Într-o

³ În mijlocul acestei mici incinte, formată din cele trei ziduri, se află o groapă care a fost săpată probabil în perioada de funcționare a valului de pămînt întărit cu birne de lemn, posterior palisadei. Asupra funcționalității ei s-au emis diferite ipoteze. Groapa este practicată în stîncă, avînd o formă pătrată cu laturile de 4×4 m și a fost golită pînă la adâncimea de 19 m față de nivelul actual de călcare. Lucrările fiind întrerupte din motive de securitate, evident, nu s-a ajuns pînă la fundul acestei gropi. S-ar putea totuși ca ea să fi servit drept tunel de refugiu în caz de atac, avînd ieșirea undeavă în partea inferioară a pantei terasei pe care este construită cetatea (fapt constatat și la cetatea din pădurea de deasupra satului Zalnoc — Sălaj). În interiorul tunelului, în peretele de stîncă au fost găsite două nișe dreptunghiulare, la nivele diferite, adânci de cca 0,50 m, cu pereții afumați datorită probabil folosirii unor făclii sau luminări. Dintre obiectele găsite în umplutura gropii provine și un fragment de sfeșnic.

⁴ Cercetările arheologice de la cetatea Lita au dovedit existența unui atelier de bătut monede false care a funcționat în sec. al XV-lea și la începutul celui următor (P. Gyulai, Fr. Pap, A. Palkó, în *ActaMN*, XX, 1983, p. 521—525).

cantitate mai mică, s-a găsit ceramică foarte fină de culoare cenușie, cu pereții foarte subțiri, neornamentată sau ornamentată, cu caneluri și cu ștampilă. Aceasta pare să fie de import (deși o replică locală a ei, dar de o calitate inferioară, se găsește din abundență) și este un atribut cultural al acelor *hospites regali*, colonizați în a doua jumătate a veacului al XIII-lea în mai multe centre din Transilvania de nord-vest. În general ceramică se datează cu precădere în a doua jumătate a veacului al XIII-lea și în cel următor, ea fiind frapant asemănătoare cu cea aflată în așezarea din incinta a IV-a, care suprapune parțial cimitirul din secolele XI—XII⁵ (pl. I). Două fragmente ceramice remarcabile, de culoare portocalie-roșietică, modelate cu mină dintr-o pastă uniformă, provin de la o *aquamanila*. Unul reprezintă o față umană și a fost descoperit în S 3/I, iar celălalt, descoperit în caseta A a S I (1966), la 0,50 m spre sud de S 3/I, reprezintă mijlocul și partea inferioară a unui corp uman, ușor ieșită în relief, la care se detacă picioarele. Mijlocul este încins cu o curea avind în centru o cataramă, cureaua, cit și diagonala prinșă de ea fiind ornamentată cu incizii circulare (pl. II). Asemenea piese se datează în sec. al XIII-lea. Tot pentru o datare în sec. XIII pledează și fragmentul de ancadrament în arc semicircular provenind de la o fereastră a donjonului. Piese de metal cele mai caracteristice se datează în sec. XIII—XIV (pl. III și IV)⁶. De altfel acest material arheologic este cel mai recent din complexul de la Dăbica, confirmind faptul, pe lîngă alte observații făcute în decursul cercetărilor de aproape două decenii, că la sfîrșitul veacului al XIII-lea sau la începutul celui următor, în urma unor evenimente dramatice, cetatea a fost distrusă și apoi abandonată. Chiar dacă există unele piese arheologice provenind din incinta I care se pot data mai tîrziu, acestea sunt puține și nu pot atesta o locuire intensă în veacurile XIV—XV⁷. Donjonul descoperit în 1983 aruncă o lumină nouă asupra fazei finale de funcționare a cetății de comitat.

Deși nu se poate vorbi de un raport direct între grosimea fundației și înălțimea donjonului, totuși putem presupune că cel de la Dăbica trebuia să fi fost

⁵ ActaMN, V, 1968, p. 175. Pentru analogii ale ceramicii din sec. XIII—XIV de la Dăbica din incinta I și din așezarea aflată în incinta a IV-a care se suprapune peste cimitirul din sec. XI—XII, vezi I. Holl, în BpR, XVI, 1955, 147 și urm.; idem, în BpR, XX, 1963, p. 335 și urm.; N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200—1400). Asupra începuturilor Tării Românești*, București, 1984, p. 122—127. Într-un document din 1290 este amintit un „oaspete“, pe nume Gebhard, care avea un părint la Dăbica (DIR, C. Transilvania, veac. XI—XIII, II, p. 315).

⁶ Materialul arheologic din incinta I, ca de altfel și din alte sectoare ale cetății, nu permite o datare mai tîrzie de veacul al XIV-lea. Lipsesc anumite forme specifice de vase, ceramică pictată, vasele cu torti și cu pereții foarte subțiri, precum și capacele, caracteristice veacurilor XV—XVI. De asemenea, lipsesc cahilele medievale. Deși s-au descoperit foarte mulți pinteni cu rozetă, din sec. XIII—XIV, lipsesc cei cu rozetă și cu spinul lung, caracteristici veacului al XV-lea. (Pentru încadrarea cronologică a pintenilor, vezi Nagy Géza, în ArchÉrt, XVIII, 1898, p. 51—74; Zofia Hilczerówna, *Ostrogi Polskie z X—XIII wieku*, Poznań, 1956). Nu s-au descoperit unelte, arme, piese de podoabă și — ceea ce este mai important — monede care să depășească veacul al XIV-lea (cu excepția celor găsite în cimitirul de la Boldigă, unde lăcașul de cult și necropola funcționează pînă în evul mediu tîrziu).

⁷ Nu excludem posibilitatea ca, în urma pierderii importanței strategice a cetății, cînd ea a fost cedată de rege unor particulari, amenajările din incinta I să fie făcute de către banul Mikud din familia Kukenus-Renolth și de către urmașii săi (P. Iambor, în ActaMN, XVI, 1979, p. 217), care și-au adăugat numelui particula de Dăbica (Dobokai).

destul de masiv, încadrindu-se din punct de vedere planimetric în arhitectura obișnuită pentru sfîrșitul sec. al XIII-lea din Transilvania⁸.

Raportat la turnul de lemn cu fundație de piatră din imediata vecinătate, conform stratigrafiei, donjonul a fost construit ulterior. Foarte probabil, acel turn de observație ridicat deasupra șanțului incintei I, poate chiar înaintea curtinei de piatră, după ce a ars⁹, a fost abandonat și în apropierea lui s-a construit un donjon puternic. Temelia acestuia, în colțul de nord-vest, străpunge nivelul de construcție cu mortar și pietriș al zidului de incintă de pe latura de vest a cetății, indiciu sigur pentru ridicarea sa într-o perioadă ulterioară construirii curtinei. N-ar fi exclus că în aceeași vreme cu donjonul să fi fost ridicat cel de al doilea zid din partea de nord a incintei, care îl încalecă parțial pe cel anterior (distruși fie cu ocazia unui atac, cum a fost cel al tătarilor din 1285, fie în urma unei prăbușiri naturale), realizându-se închiderea între zidurile de est și vest ale incintei. Tehnica de construcție, precum și mortarul de o calitate mai slabă pledează pentru simultaneitatea lor.

Cu ocazia aceleiași campanii de săpături din 1983, a mai fost verificat sistemul de fortificare cu val de pămînt și cu palisadă din incinta I. În S 4/I trasață pînă în punctul cel mai înalt al valului, fără a fi prejungită peste șant, s-a constatat următoarea situație (fig. 3): sub stratul vegetal, între m 0—3 și 10—13 se succed lentile de pămînt negru și galben din val, scoase și aruncate din șanțul de apărare. Între m 2—10, au fost surprinse urmele palisadelor incendiate, printr-un pămînt de culoare roșie-cărămizie, care între m 6,50—10 are o grosime între 0,75—1,15 m. Între m 9,50—10, în valul de pămînt a fost observată groapa unui stilp, adincă de 1,50, care intră în lutul galben pînă la 2,25 m (n.a.). O altă groapă de stilp a fost surprinsă în dreptul m 7,50, la 1 m de peretii de nord și de sud ai secțiunii, distanța dintre cei doi stilpi fiind de aproximativ 2 m (avînd în vedere curbura valului). Ei aveau menirea de a susține palisada, în spatele lor, spre interiorul incintei, aflindu-se masa cea mai compactă de pămînt ars, cu calupi pe care s-au imprimat urmele bîrnelor longitudinale și transversale ce alcătuiau țesătura construcției. Sub acest pămînt roșu, la adîncimea de 1,50 (între 0—2 m) și 1,75 m (între m 2—10), se află humusul antic, în care abundă ceramica neolitică. Doar în dreptul m 5, în partea superioară a stratului de humus, deasupra unui nivel de picături ce alcătuiau drumul de rond, au fost găsite, pe o vatră, mai multe fragmente ceramice, precum și o armătură de fier, care putea constitui un suport pentru vasele așezate deasupra focului (pirostrie). Pe fundul unui vas s-au găsit semințe de mei carbonizate. După tehnica de confectionare, ceramica aceasta este asemănătoare cu cea descoperită pe cele două vître de pe același drum de rond, în S I, caseta A (1966) alături de cei patru nasturi de argint în formă de clopoței, decorați cu granule¹⁰. Vasele, lucrate la roată, dintr-o pastă cu mult nisip, au buzele destul de evazate, sint decorate în partea superioară cu linii paralele incizate sau cu linii ondulate simple ori dispuse în mânunchiuri

⁸ O încercare mai recentă de sistematizare a problematicii legate de construcția și funcționalitatea donjoanelor o face Adrian A. Rusu, în *ActaMN*, XVII, 1980, p. 177—197. Nu-i reproșăm autorului că la data elaborării studiului consideră închiderea din colțul de nord al cetății de piatră de Dăbica drept un donjon. Planimetric și după grosimea fundațiilor, recent descoperitul donjon de la Dăbica și găsește multe analogii în Transilvania. Cea mai apropiată se poate face cu cel de la Cetatea de Baltă, amîndouă fiind ridicate de altfel în cetăți centre de comitat. Curtina Cetății de Baltă însă a fost ridicată într-o perioadă posterioară donjonului.

⁹ *ActaMN*, V, 1968, p. 167.

¹⁰ *ActaMN*, V, 1968, p. 158.

(pl. V). Cel mai sigur ele se datează în sec. al X-lea, atunci cind funcționa palisada. Vatra pe care se găseau a fost acoperită cu pămîntul înroșit prăbușit spre interior după incendierea palisadei.

Cele cîteva constatări făcute cu ocazia acestor ultime cercetări în incinta I a cetății de la Dăbica nu infirmă cele observate în decursul campaniilor mai vechi de săpături, ele contribuind la o nuanțare a cronologiei acestui obiectiv și a problemelor legate de începuturile și mai ales de etapa finală a existenței întregului complex.

PETRE IAMBOR

LE DONJON DE DABICA

(Résumé)

L'étude présente les résultats des fouilles archéologiques entreprises dans la première enceinte de la forteresse de Dăbica pendant les campagnes de 1982—1983, quand ont été découverts les fondements en pierre d'un donjon avec un plan quadrilatère, construit probablement dans la seconde moitié du XIIIème siècle.

On relève que, chronologiquement, le donjon a été bâti après la construction des murs en pierre de la forteresse.

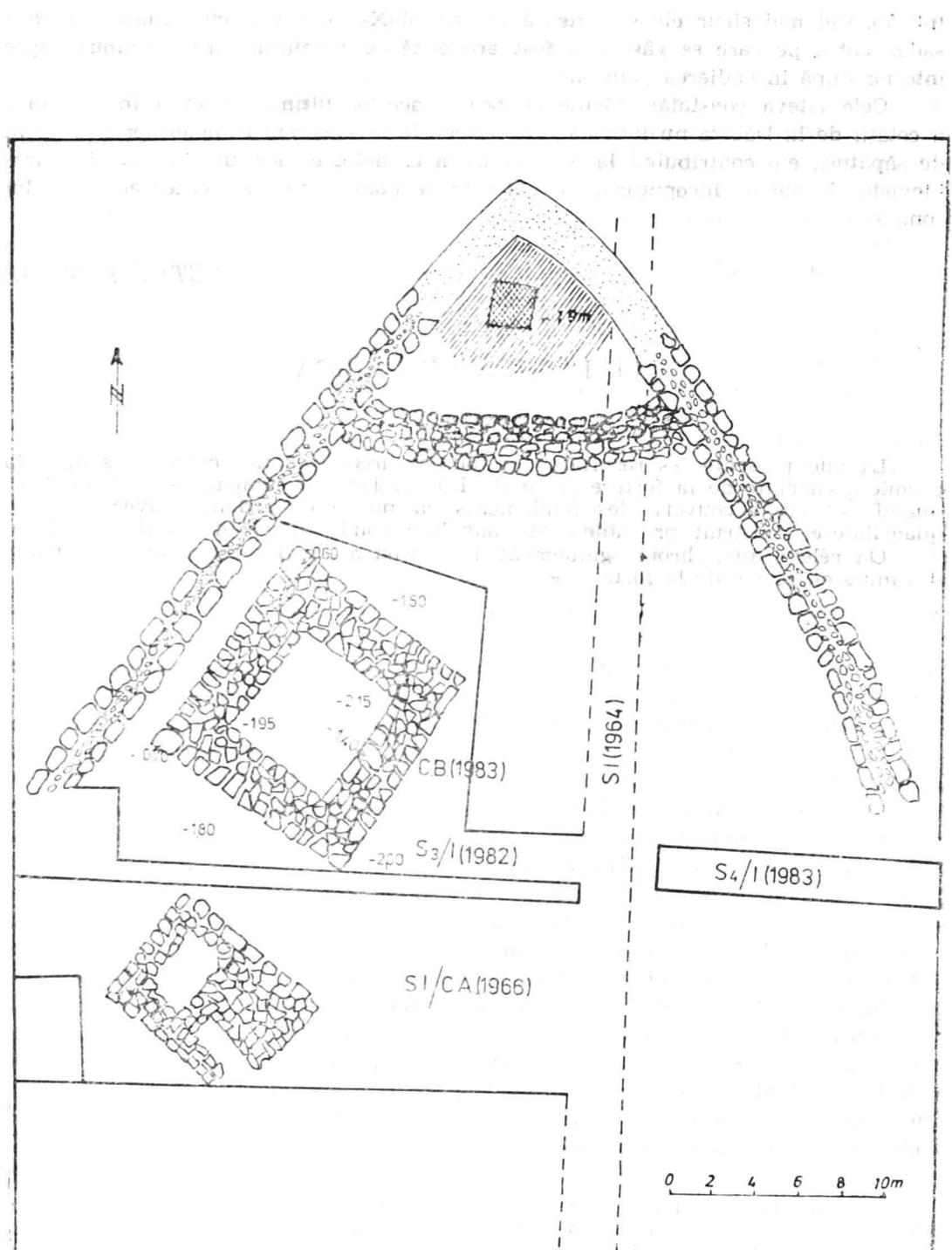

Fig. 1 — Curtinele de piatră și fundația donjonului din incinta I a cetății Dăbica.

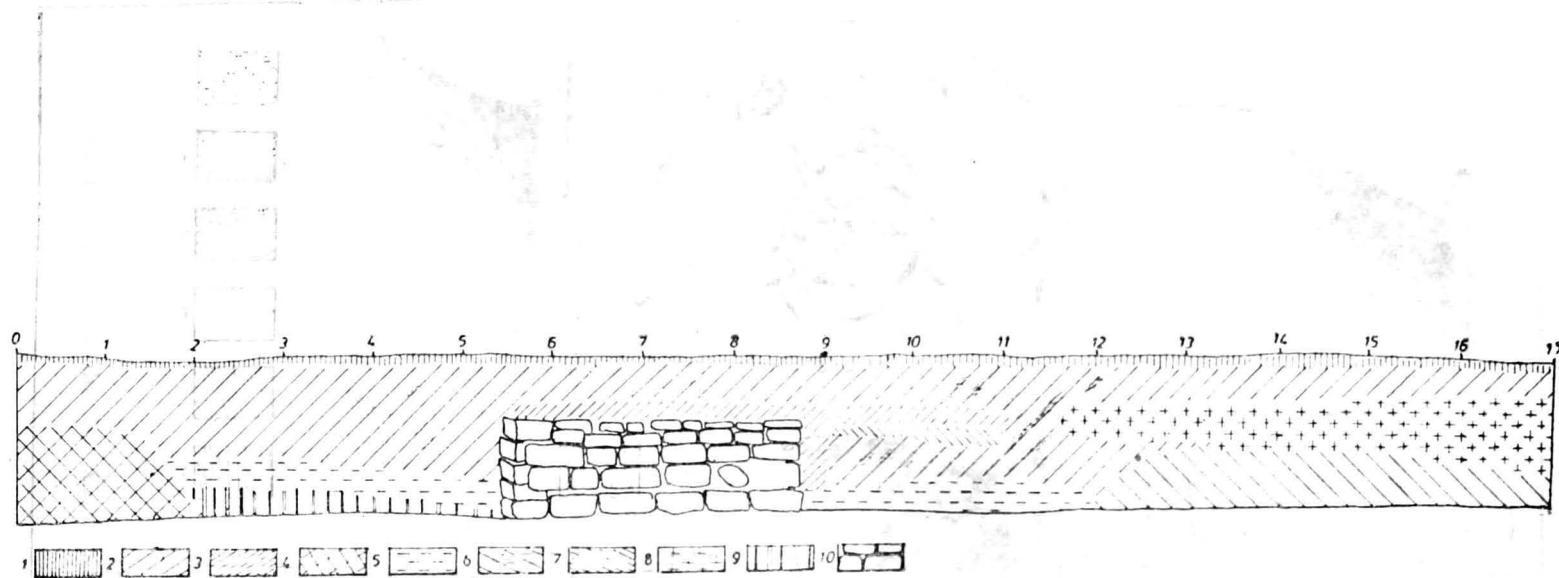

Fig. 2 — Profilul de nord al S 3/I; 1 — sol vegetal; 2 — nivel cu material arheologic, din sec. XIII—XIV; 3 — strat de nivellare după demolarea donjonului; 4 — valul de pămînt cu bîrne de lemn (sec. XI—XII); 5 — strat compact de arsură cu pietre; 6 — humus antic cu material neolic; 7 — lentină de pămînt galben provenind din groapa de temelie a donjonului; 8 — plat-formă de lut galben bătătorit; 9 — zidul fundației donjonului.

DÂBICA
1983 S_{4/I} profil nordic

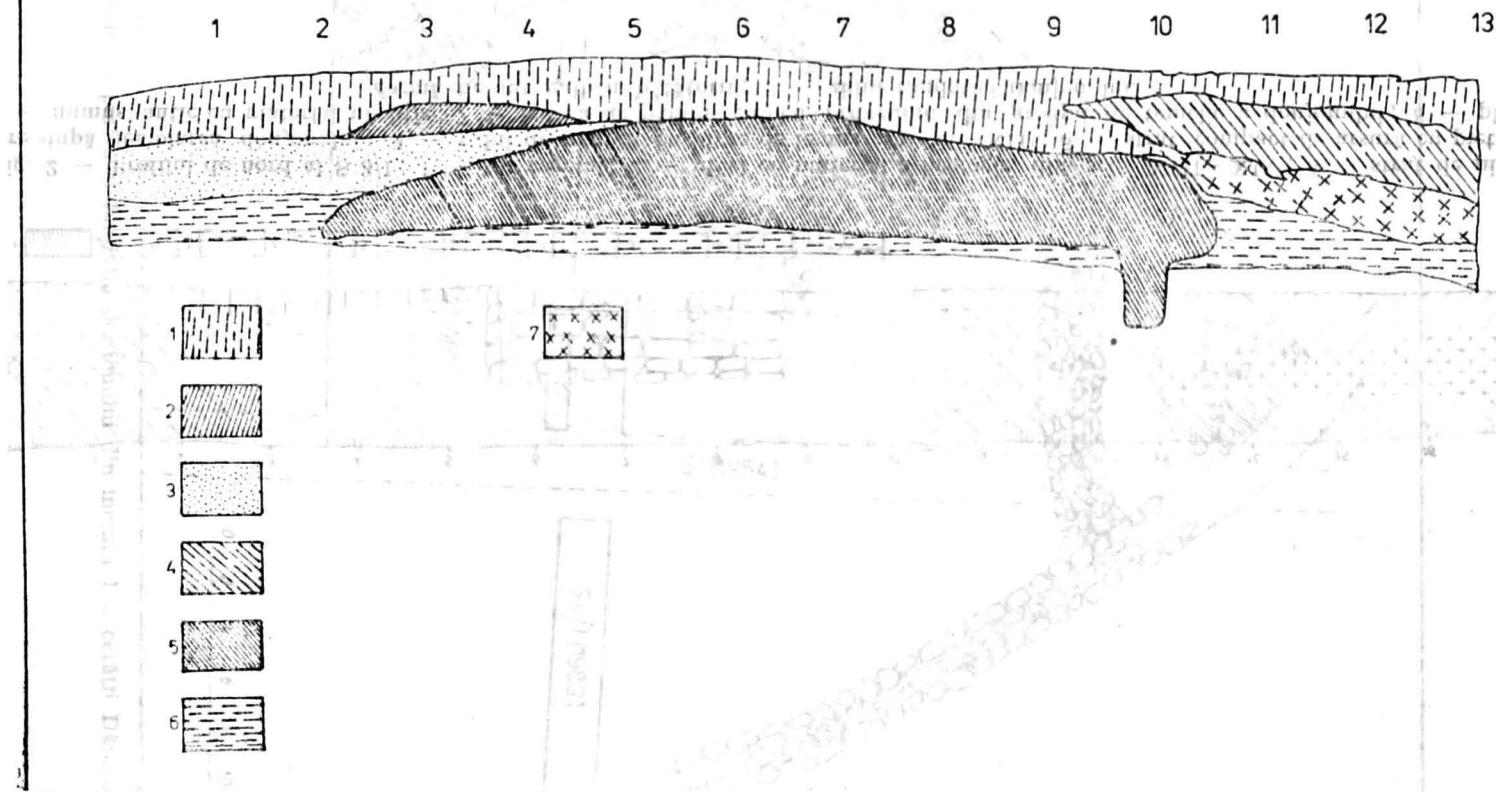
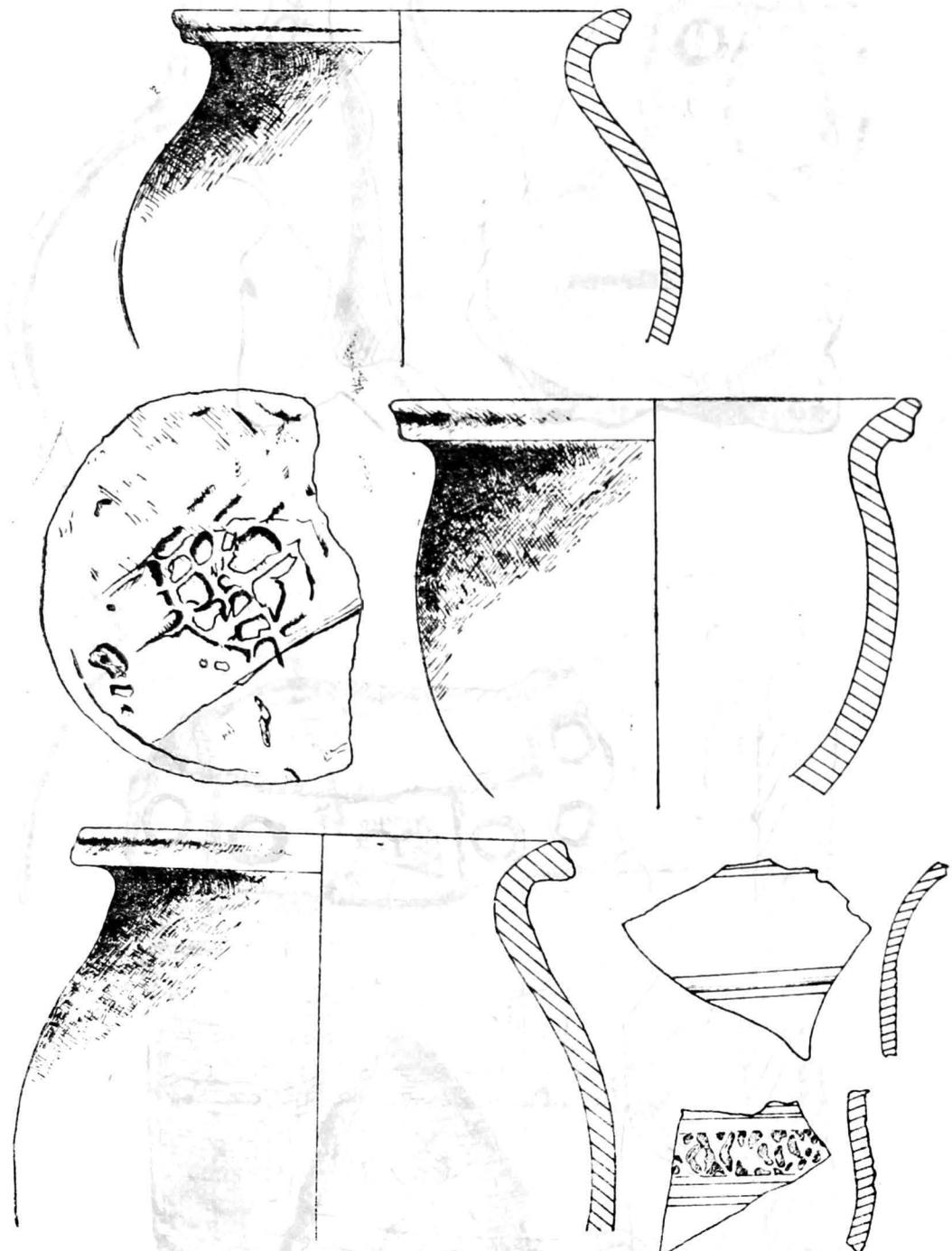
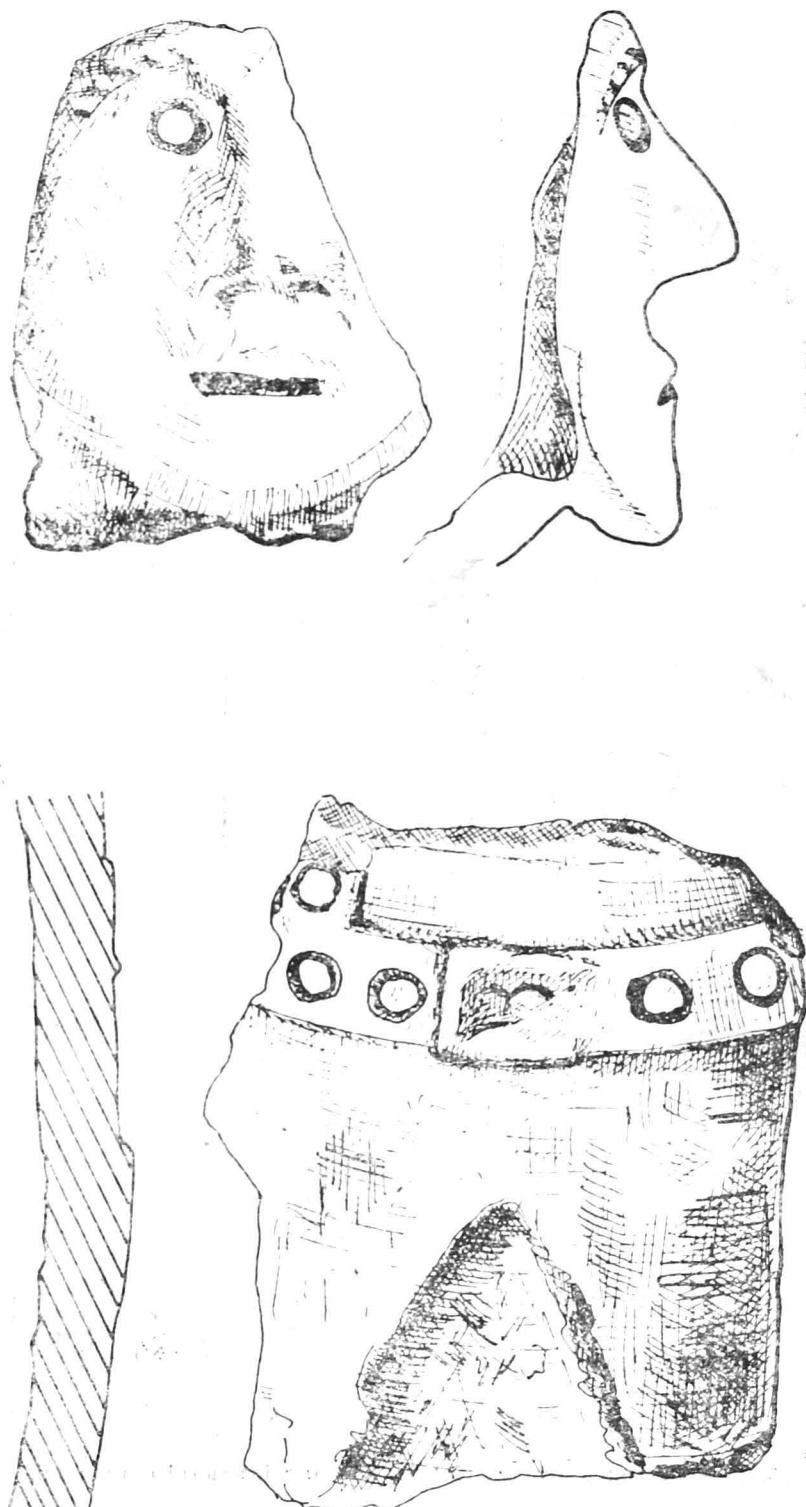

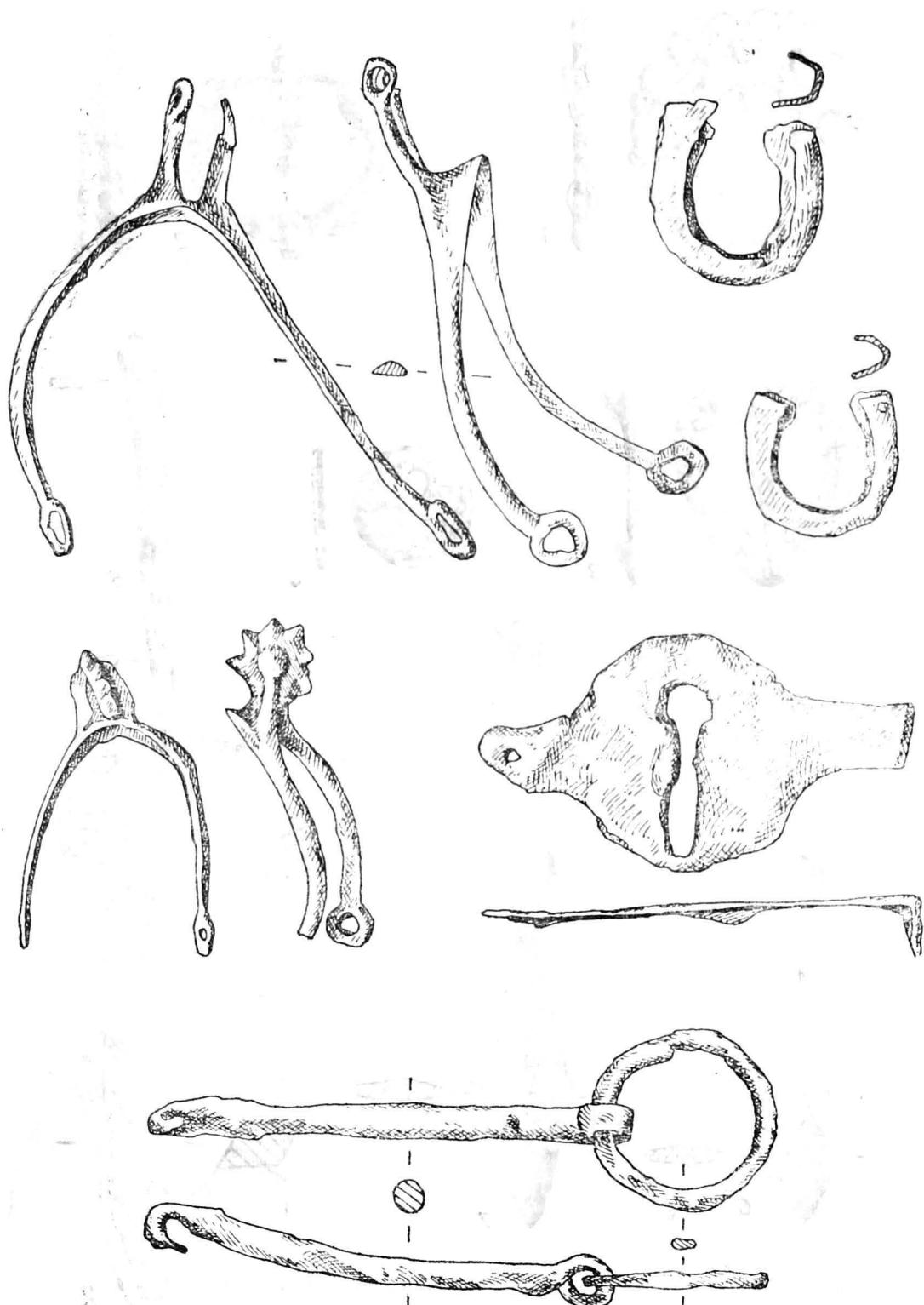
Fig. 3 — Profilul nordic al S 4/I; 1 — strat vegetal; 2, 3, 4, 7 — lentile de pămînt din valul de apărare; 5 — urmele palisadei și ale stilpului de susținere; 6 — humus antic.

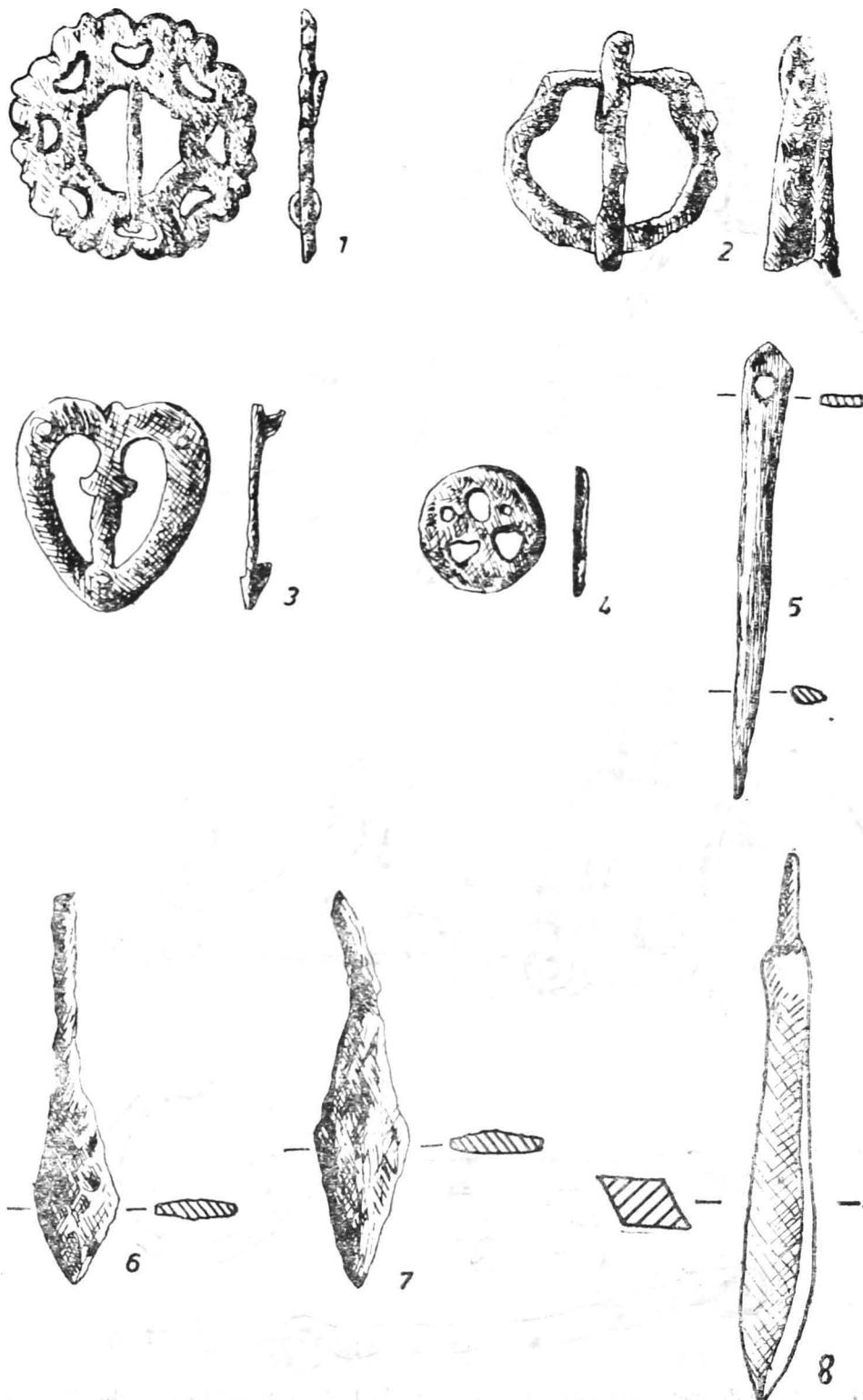
Pl. I — Ceramică din sec. XIII—XIV din interiorul donjonului.

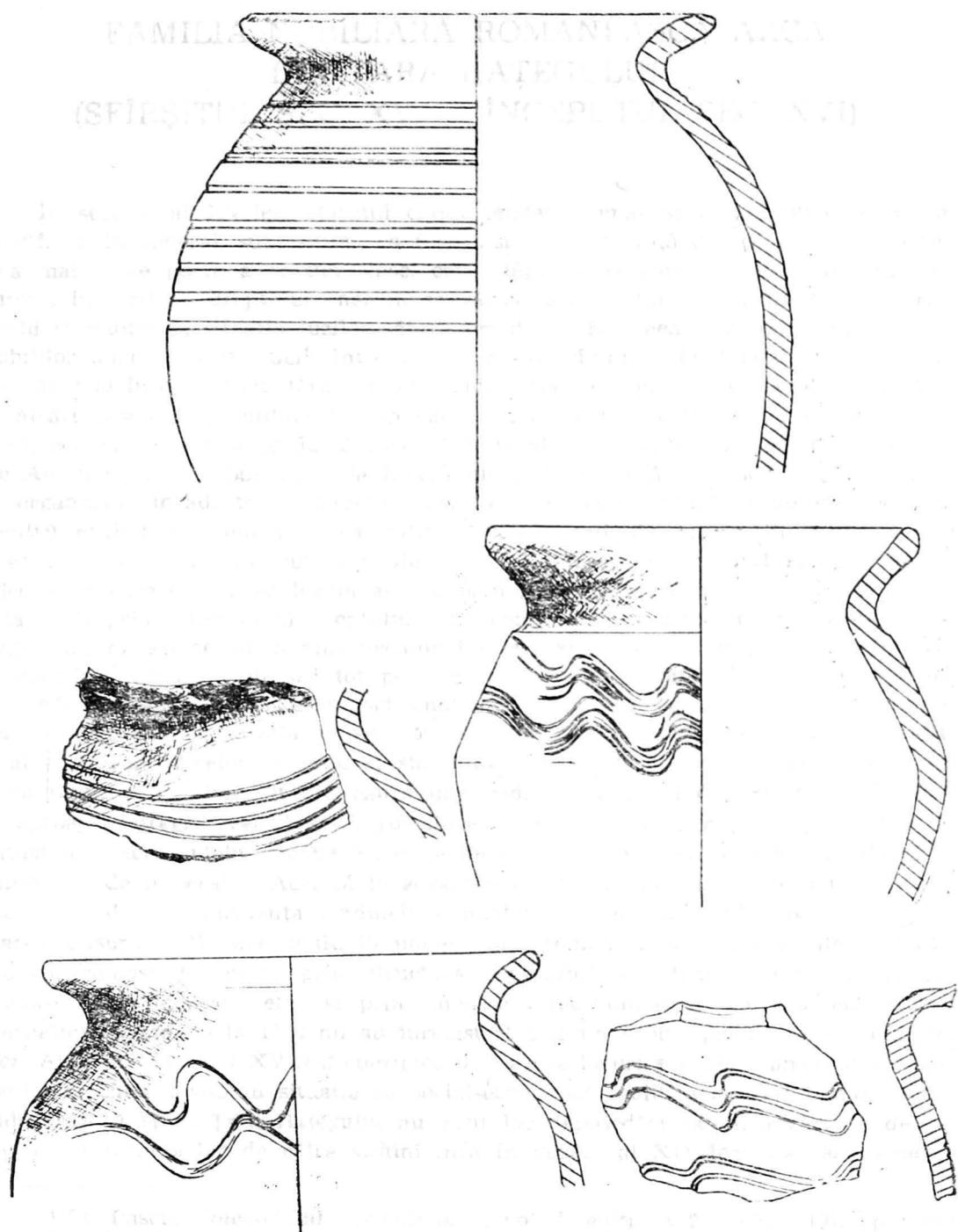
Pl. II — Fragmento de aquamanila (sec. XIII).

Pl. III — Piese de metal din interiorul donjonului: 1, 4 — pinteni cu rozetă; 2, 3 — lame de teacă (buterole); 5 — fragment de încuietoare de ușă; 6 — zăbală.

Pl. IV — Accesorii vestimentare: 1 — cataramă de bronz; 2 — cataramă de fier;
3, 4 — aplici de bronz; 5 — ac de os. Virfuri de săgeți (6, 7, 8).

P1. V — Ceramică feudală timpurie (sec. X) de pe vatra de sub palisadă.